

Лучик О.І.

Чернівецький фінансово-юридичний інститут

ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ В ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ ЮРИ ЗОЙФЕРА

Юра Зойфер (1912 – 1939 рр.) – яскравий представник австрійської літератури 30-х років, який є вихідцем з України. Він автор понад 900 творів, серед яких – політичні вірші, гостросюжетні п'єси, оповідання, есе. Їх значення достатньо помітне навіть серед бурхливих подій сьогодення.

Про актуальність творчості Ю. Зойфера в наші дні говорить хоча б той факт, що його твори стали предметом дослідження багатьох зарубіжних (американських, англійських, німецьких, австрійських, італійських, французьких, російських та інших) літературознавців, серед яких Х. Ярка, Е.Кіс, Е. Спедікато, Г. Арльт, Г. Доровін, О. Шиніна, Г. Х. Стокер, Т. Ліхтман, Ф. Крайслер, М. Бюргер, Ю. Доль, О. Белобратов, Ф. Камбі та ін. [6]. Про Ю.Зойфера в Австрії та Німеччині написано чимало книг, у Відні створено Міжнародне товариство його імені, щоквартально видається журнал під назвою "Юра Зойфер", проводяться міжнародні симпозіуми, присвячені вивченню та популяризації його творчості. Тільки за останнє десятиріччя в Австрії, Німеччині, Англії, США побачили світ понад сорок постановок його п'єс. В Австрії Юра Зойфер вважається класиком літератури ХХ століття, його твори включені до шкільної та вузівської програм.

На жаль, в Україні протягом довгого періоду літературна спадщина Ю.Зойфера не знаходила належного поширення, і тому зараз настав сприятливий час для ретельного її вивчення та доведення до свідомості сучасного читача. Відрадно зауважити, що в даному напрямі вже зроблено перші кроки, зокрема це стосується художніх перекладів українською мовою окремих творів цього самобутнього письменника. Вперше український читач мав змогу познайомитись з окремими аспектами його творчості завдяки єдиному поки що в країні перекладу його творів, здійсненому в Чернівцях в 1996 році Петром Рихлом [1; 2].

Особливістю творів Ю. Зойфера є те, що значною мірою вони дійшли до нас в напівготовому вигляді. Чимало змін у них автор вносив (особливо це стосується драматургії) при підготовці до постановки. Деякі було перероблено цензурою або акторами, які грали в його п'єсах в політичному кабаре. Та, незважаючи на це, серед них збереглись гостросюжетні театральні п'єси, захоплюючі вірші, фрагмент чудового роману, літературне значення якого повинно бути сьогодні розкритим.

Політика та література у творчості Ю. Зойфера тісно переплітаються, утворюючи міцний сплав. І це не випадково, оскільки все життя письменника є відображенням тієї суперечливої епохи, а його біографія наочно ілюструє трагічні долі багатьох людей Європи 20-х – 30-х рр. ХХ століття. Письменник народився в 1912 році в Харкові, в багатій єврейській сім'ї промисловця. Після жовтневої революції родина

перебирається в 1920 році у Відень, де, звичайно, змінюється не лише її життя, але й соціальний статус. Зойфери, які колись займали високе суспільне становище, опиняються в зовсім інших умовах: приходиться кінці достатку та визнанню. Австрія кінця 20-х – початку 30-х років – це країна, де зростають та щоразу загострюються політичні суперечності, насувається економічна криза, що викинула на узбіччя життя десятки тисяч безробітних. Опинившись у Відні восьмирічним хлопчиком, Юра всмоктує в себе австрійську ментальність, виростає справжнім австрійцем. Його хвилюють політичні проблеми країни, що стала для нього другою батьківщиною. Дуже рано, у віці п'ятнадцяти років, він вступає до соціал-демократичної партії та пише свої перші політичні твори. Починаючи з 1932 року, його п'єси, памфлети, сатиричні вірші ("Гітлер бачить погані сніг" (1932 р.), "Про коричневий Відень" (1932 р.), "Німецька іділія" (1932 р.), "Расистська любовна балада" (1933 р.), "Гітлерівська демократія" (1933 р.) та інші) публікуються в робітничій газеті "Arbeiter Zeitung". Як драматургія, так і поетичні твори були максимально зорієнтовані на політичні конфлікти в Австрії того часу, пародіювали політичних противників. Автор висміював програмні акти, закликав до опору проти авторитарних тенденцій в країні, застерігав від зростаючої загрози націонал-соціалізму в Німеччині. Як зазначає австрійський дослідник його творчості Прімус-Гайнц Кухер [цит. за: 5, S. 159], літературні твори Зойфера були балансуванням між надією і повстанням. Коли весь світ перебував у полоні відрадних сподівань на те, що Гітлер при владі довго не протримається, Юра Зойфер попереджує про те, що майбутнє Німеччини – не просто у сірих тонах, а у зловісно сірих, і скоро ця сумна барва буде поширюватися на всю Європу.

Сьогодні його вірші – це документи епохи, вираз пристрасної політичної ангажованості автора, якому на той час ледь виповнилося двадцять літ. Ось кілька таких рядків із вірша "Zehn Tage neues Jahr", який було опубліковано в 1932 році в "Arbeiter Zeitung":

Die Herren der Wirtschaft und Politik
Schworen heilig bei den Banketten
Mit Frieden, Krediten, Vertrauen und Glück
Diesmal sicher die Welt zu erretten [4, S. 43].

Вони дуже актуальні й тепер, тому що політика у всі часи – це більше справа обіцянок, а не зобов'язання до їх виконання, особливо в передноворічний та передвиборчий періоди, коли політиками проголошуються щедрі побажання та запевнення в кращому майбутньому. Вже в наступних рядках цього ж вірша Юра Зойфер пророкує світову політичну кризу, яка незабаром має виникнути, незважаючи на оптимістичні обіцянки політиків:

Das neue Jahr ist noch sehr jung.
Doch habt zu den Herren der Welt nur Vertrauen,
Es kommt schon noch alles gehörig in Schwung:
Ein Jahr noch Krise. Dann sollt ihr schauen! [4, S. 43]

Отже, ще в 1932 році Зойфер у своєму вірші передбачав потрясіння, які чекали Європу з приходом до влади політичних авантюристів. І ця криза прийшла. Юнак, якому в той час було ледь за двадцять, уже

цілковито володів дивовижним даром провидця, властивим лише досвідченим і по-справжньому талановитим людям. У Німеччині Гітлер прийшов до влади у 1933 році, а в Австрії вже 1934-й рік стає роком повної політичної поразки робітничих партій та перемоги австрійського фашизму. Починаються гоніння на демократичні свободи: соціал-демократична партія опиняється під заборону, вистави в політичному кабаре стають напівлегальними. Проте Зойфер не припиняє своєї боротьби: його п'єси та сатиричні куплети стають ще гострішими та політично спрямованішими. "Зойферівські вірші", присвячені становищу у світі, – пише американський дослідник його творчості Хорст Ярка, – стають гострими, як ніколи. Це гірка сатира на мирні заяви дипломатів, які звучать ще порожніше ніж церковні втішання" [3, S. 166].

Паралельно з віршами та сатирами Зойфер пише та прозу, які наповнені не лише політичним змістом, але й мають значне філософське звучання. Найбільш плідними у цьому відношенні виявилися 1936–37 роки, коли були написані п'ять п'єс, серед яких: "Кінець світу", "Еді заглядає в рай", "Асторія", "Вінетта", "Бродвейська мелодія 1492 року". П'єса "Асторія" може розглядатися як яскравий приклад викривальної політичної сатири Зойфера. Написана в 1937 році, вона демонструє, як на реальні події можуть впливати нереальні, утопічні фактори. Вигадана держава Асторія проголошує самостійність, стаючи таким чином реальністю. Для цього в неї немає підстав, оскільки це неіснуюча держава, без історії, без народу. Однак у цій "недержаві" процвітають державні установи. Зображаючи Асторію, Зойфер мав на увазі тогочасну Австрію, яка сліпо наслідувала фашистську Німеччину. У словах одного з персонажів, Джеймса, "в Асторії немає території. Що ж має Асторія? Асторія має найкращий апарат чиновників, найкращу в світі армію. Чого ще потребує Асторія?" [1, с.88] криється гірка іронія автора. Держава не може існувати лише за рахунок мрій та бажань, бо вони обертаються гірким обманом: органи влади та управління – цього ще недостатньо для існування реальної країни. В уста головного героя п'єси, волоцюги Гупки, який викриває неіснуючу державу, Зойфер вкладає своє уявлення про відмінність між державою та батьківщиною. Герой звертається до юрби: "Вірте мені, аж це так просто... Все, чого ви бажали, про що ви мріяли, коли ваші шлунки зводила судома голоду... це вітчизна, яка повинна належати нам, розумієте? Наші поля, наші будинки, наші гори... Клаптик землі у світі... Так, наша вітчизна, яку нам би хотілося любити, яку нам би хотілося захищати, розумієте?" [1, с.89]. Ці слова мають також значний філософський потенціал, будучи актуальними для всіх тих, хто зараз населяє пострадянський простір.

Юра Зойфер жив у зловісний, похмурий, тривожний і небезпечний час, коли над Європою нависала реальна загроза фашистської навали, і все ж його політично спрямована творчість сповнена філософського та соціального оптимізму. Навіть у безнадійні роки він залишився відданим своїй справі – справі політичної боротьби та сповненим віри в краще майбутнє. Його останнім політичним віршем була "Пісня про Дахау", написана в серпні 1938 року. В ній Ю. Зойфер цитує підлу фарисейську формулу: "Праця робить вільним", яку було написано на брамі його концтабору. Це цинічне гасло, на думку поета, повинне було

статі для багатьох в'язнів Дахау паролем останньої надії на звільнення з неволі:

Doch wir haben die Losung von Dachau gelernt,
 Und wir wurden stahlhart dabei.
 Bleib ein Mensch, Kamerad,
 Sei ein Mann, Kamerad,
 Mach ganze Arbeit, pack an, Kamerad,
 Denn Arbeit, denn Arbeit macht frei,
 Denn Arbeit, denn Arbeit macht frei! [4, S. 243]

Таким Юра Зойфер залишився: до кінця – незламним оптимістом, політичним письменником, філософом, який мав силу й мужність, щоб протистояти мороку й злу, щоб подавати надію тим, хто зневірився.

1. *Зойфер Ю.* Асторія та інші історії. П'єси. Оповідання. Есе / Впорядкування, переклад, примітки та післямова Петра Рихла. – Чернівці: Видавництво газети "Молодий буковинець", 1996. – 160 с.
2. *Рихло П.* Бурхливий геній віденських сутеренів (післямова) // Зойфер Ю. Асторія та інші історії. П'єси. Оповідання. Есе. – Чернівці: Видавництво газети "Молодий буковинець", 1996. – 160 с.
3. *Jarka Horst.* Jura Soyfer. Leben, Werk, Zeit.-Wien: Löcker Verlag, 1987.
4. *Jura Soyfer.* Das Gesamtwerk. Lyrik / Hrsg. von Horst Jarka. Wien – München – Zürich: Europaverlag, 1984.
5. *Scheit Gerhard.* Theater und revolutionärer Humanismus. Eine Studie zu Jura Soyfer. -Wien: Verlag für Gesellschaftskritik 1988.
6. [www. Soyfer.at](http://www.Soyfer.at).

Zusammenfassung

Politische und philosophische Aspekte im Werk von Jura Soyfer sind offensichtlich. Politik und Literatur im Fall von Soyfer sind eng verbunden. Soyfers Werke spiegeln den politischen Kampf des Schriftstellers und eine schwere Periode in der Geschichte Österreichs wieder – die finsternen 30er Jahre. Sie haben den philosophischen Inhalt und sind auch in unserer Gegenwart aktuell.

Стаття надійшла до редколегії 13.09.2004

© О.І. ЛУЧИК, 2004